

De filantropiske dronninger

En undersøgelse af gemalindedronningers filantropiske engagementer og deres samfundsmæssige indflydelse.

Af:
Michelle Jørsing Kristensen
Cand.mag. i Historie

ABSTRACT: På baggrund af en analyse af tre dronningers filantropiske engagementer, undersøger jeg de vigtigste temaer, skift og udviklinger i disse engagementer. Jeg fokuserer i denne artikel på tre dronninger: Louise (dronning 1863-1898), Lovisa¹ (dronning 1906-1912) og Alexandrine (dronning 1912-1947). Artiklen skal vise, hvordan gemalindedronninger brugte filantropien til at øve indflydelse på samfundsudviklingen i det 19. og 20. århundrede.

NØGLEORD: dronninger, filantropi, kongehus, kvindehistorie, socialpolitik.

Indledning

I anledning af dronning Louises død i 1898 bragte *Berlingske Politiske og Avertissements-Tidende* følgende skildring af hendes store betydning for velgørenheden i København:

¹ Jeg bruger hendes svenske navn, Lovisa, i stedet for det danske Louise, for at kunne skelne mellem to dronninger af samme navn.

”... at Dronning Louise ikke har bygget sit Værk for Døgnet, men at hun i Kløgt og Kjærlighed har ordnet alt med sikkert Blik for kommende Dages Krav” (*Berlingske Tidende* 1/10 1898: 1. “Dronningens Velgjørenhedsværk”).

Dermed havde dronning Louise ifølge *Berlingske Tidende* ikke kun lagt fundamentet for visse områder inden for filantropien, men hun havde også sikret deres fremtid. Det var et forhold, som de efterfølgende dronninger måtte forholde sig til og enten videreføre eller søge at ændre, da engagementet i filantropien ved dronning Louises død var blevet en del af offentlighedens opfattelse af gemalindedronningers samfundsmæssige opgaver, som de ikke uden store konsekvenser kunne frasige sig med mindre, at de trængendes behov for hjælp var udtømt eller flyttet ind under den offentlige forsorg. Desuden var det et område, hvor dronningerne havde mulighed for at øve reel indflydelse på samfundet, uden at de blev klandret for det i dagspressen.

I denne artikel undersøger jeg, hvordan dronningernes filantropiske engagementer gav dem muligheder for samfundsindflydelse, og hvordan det passede sammen med, at dronningernes roller og plads i samfundet ændrede sig i løbet af 1800-tallet og 1900-tallet. Gennem en analyse af de filantropiske foreninger, der enten var under dronning Louises (dronning 1863-1898), dronning Lovisas (dronning 1906-1912) og dronning Alexandrines (dronning 1912-1947) protektion eller økonomisk støttet af dem, vil jeg nærme mig en forståelse af, hvilke betydninger for filantropien, gemalindedronninger blev tillagt i dagspressen, samt hvordan filantropiske foreninger omtalte dronningernes roller i deres udgivelser. Dagspressen er i denne artikel repræsenteret ved *Politiken* og *Berlingske politiske og Avertissements-Tidende*. *Berlingske* var en konservativ og kongetro avis, hvorimod *Politiken* var talerør for den radikale politik (Søllinge & Thomsen: 1991: Bd. II, 103, 174, bd. III, 138, 172). De politiske tendenser afspejles i de holdninger og interesseområder, som formidles igennem avisen som medie. Det formede dermed også dagspressens syn på dronningerne i samtiden, fordi formuleringerne blev påvirket af disse tendenser.

Denne undersøgelse er en del af et større forskningsfelt, der handler om kongehuset og den kulturhistorie, der knytter sig til kongehuset. Desuden er denne undersøgelse et udtryk for en undren over, hvorfor dronninger af Danmark i en stor del af historieforskningen ofte skildres

biografisk, uden at historikere gør sig faglige overvejelser om, hvorvidt dronningerne også tog del i konsolideringen af den måde, man anerkendte og anerkender kongehusets samfundsmæssige indflydelse på.

Begrebsafklaring

Jeg har valgt at anvende begrebet *gemalindedronning* til at beskrive de tre dronninger for at understrege, at der er tale om konstitutionelle dronninger i et kongehus med begrænsede former for politisk og direkte magt. Desuden bruger jeg *roller* som analytisk begreb for at vise, hvordan dronningerne i bestemte funktioner og med bestemte egenskaber optrådte i offentligheden, og hvordan de brugte disse roller til at få indflydelse på samfundet. Offentlighedens syn på gemalindedronningernes betydning var desuden med til at definere, hvordan man så på dem og deres plads i samfundet i samtiden.

I forhold til den franske sociolog Pierre Bourdieus anskuelse af individer og samfund som aktører og strukturer, der har indvirkning på hinanden, har aktører mulighed for at udøve magt i visse sociale felter (Bourdieu & Wacquant 1996, 10f). Jeg anskuer de tre dronninger ud fra denne forståelse som aktører, der handlede på måder, som gav dem magt til at påvirke samfundets udvikling inden for visse sociale felter, hvor filantropien er det felt, som tydeligst kommer frem i dagspressen. Det er min tese, at dronningerne var bevidste om, at handlinger, der foregik offentligt, ville blive analyseret og tolket i dagspressen og dermed påvirke offentlighedens syn på dem og følgelig også deres råderum i samfundet.

Det faktum, at dronningerne både skulle forholde sig til samtidens kvindesyn for at være succesfulde kvinder og til synet på kongehuset for at være populære dronninger, understreger vigtigheden af at se filantropien som et felt, hvorigennem gemalindedronningerne havde mulighed for at kunne øve indflydelse på samfundet. Bourdieu har argumenteret for, at magt i et felt opnås gennem kapital:

”Kapitalen giver ejermanen magt i feltet, det vil sige rådighed over de konkrete og symbolske produktions- og reproduktionsmekanismer, hvis spredning udgør strukturen i feltet, og som

giver ret til at fastsætte reglerne for feltets funktionsmåde og til at tilegne sig de goder, der produceres i det.” (Bourdieu & Wacquant 1996: 89).

Gemalindedronningerne kunne altså ifølge denne anskuelse anvende kapital til at udøve magt i sociale felter og dermed have indflydelse på, hvordan feltet fungerede. Endvidere havde dronningerne, hvis man følger Bourdieus anskuelser, mulighed for at udnytte det, han kalder social og kulturel kapital i feltet. Den kulturelle kapital er ifølge Bourdieu dispositioner, som giver aktøren mulighed for at forstå det, der i samfundet opfattes som kultur, samt deres evner til at fortolke og afkode referencesystemer korrekt. Den sociale kapital er derimod den værdi, som aktøren besidder, i kraft af at tilhøre en bestemt gruppe. (Bourdieu 1986: 241ff). Ud fra denne forståelse, er den kulturelle kapital dronningernes individuelle forståelse af den i samfundet definerede og herskende kultur, og den sociale kapital er deres tilknytning til kongehuset. Hvorvidt dronningerne formåede at opnå indflydelse gennem filantropien som et felt, afhang altså af deres egen sociale og kulturelle kapital, hvilket kommer til udtryk ved, at dronningerne varetog engagementerne på forskellige måder og med varierende succes.

I forhold til filantropi-begrebet læner jeg mig op ad historiker Anne Løkkes forståelse af filantropi, som en ”organisationsform for samfundsindflydelse” (Løkke 1998: 40). Løkke skelner mellem filantropi og velgørenhed på den måde, at hun ved filantropi forstår organiseret og privat velgørenhed. Løkke ser, at begrebet er historisk specifikt og afgrænser det endvidere fra andre former for privat velgørenhed i den forstand, at formålet skal være at hjælpe andre (Løkke 1998: 40). Løkke har undersøgt *Præmieselskabet for Plejemødre*, da det var under dronning Louises protektion, og Løkke argumenterer i den forbindelse for, at dronningen ”med præcision udvalgte (...) felter for handling, der udsprang af herskabelig moderlighed” (Løkke 1998: 55). Løkke viser dermed, at den herskabelige moderlighed gjorde sig gældende for dronning Louises filantropiske engagement som en bagvedliggende faktor, og at dronning Louise var bevidst om, hvilke felter, det var muligt for hende at handle inden for.

Altså definerer jeg dronningernes filantropiske engagementer som felter for handling, hvorigennem de havde mulighed for at opnå indflydelse på den samfundsmæssige udvikling. Deres succes afhang af, om de spillede deres roller i overensstemmelse med offentlighedens opfattelser af gemalindedronningers plads i samfundet samt af deres sociale og kulturelle kapital.

Gennem legitimeringen af de filantropiske foreningers foretagender og ved at udvise herskabelig moderlighed havde dronningerne mulighed for at øve indflydelse på samfundet og på den samfundsmæssige udvikling.

Historie og baggrund

Filantropien som fænomen voksede frem i 1800-tallet, og den samfundsmæssige udvikling var ifølge historiker Søren Kolstrup grundlag for en række sociale reformer i løbet af 1870'erne og 1880'erne, hvor fattige i tiltagende grad blev sorteret efter, om de var værdigt eller uværdigt trængende. Fattigloven i 1891 opsamlede alle de tiltag, der var indført i løbet af 1800-tallet, og det betød et tættere samarbejde mellem filantropien og de offentlige instanser (Christiansen et al. 2010: 284).

Filantropien blev i 1900-tallet løbende skubbet ud på et sidespor. De store økonomiske problemer i de første år af 1920'erne førte til en række betydelige reformer, som gjorde, at der ikke længere var brug for de samme filantropiske foreninger som tidligere i perioden, da man havde afhjulpet en del af de trængendes behov i offentligt regi. Socialreformen af 1933 opsamlede og systematiserede den eksisterende lovgivning og var ifølge Kolstrup et opgør med 1800-tallets skelnen mellem værdigt og uværdigt trængende, der blev afløst af en deling mellem en stor gruppe hæderlige og en mindre gruppe uhæderlige, hvor de fleste nu kunne opsøge det offentliges hjælp uden ydmygende virkninger. Filantropien levede videre i 1900-tallet, men under offentlig kontrol, hvilket de filantropiske foreninger ifølge Kolstrup accepterede, fordi de undgik at give afkald på deres egenart og værdigrundlag (Christiansen et al. 2010: 210).

Ud over den overordnede samfundsmæssige udvikling, der havde betydning for, hvordan man i offentligheden så på filantropiske engagementer, var dronningerne i kraft af deres køn også underlagt samtidens opfattelser af, hvordan kvinder burde gebærde sig i filantropien. Historiker Tinne Vammen har undersøgt forholdet mellem kvinder og filantropi i København i perioden 1849-1915. Hun har vist, at filantropien var et socialt felt, hvor kvinder havde mulighed for at engagere sig politisk og bidrage til at sørge for befolkningens velfærd (Jordansson & Vammen 1998: 92, 94). Vammen argumenterer for, at kvindelige medlemmer af kongehusets forhold til deres filantropiske engagementer var bestemt af følgende faktorer:

“Partly overlooked by historians is the post-1849 role of female members of the royal family as philanthropic agents, as well economic investments by the royal house in various new charity endeavours. [...] Royal patronage as acquired by several associations and institutions was a way of convincing the general public, that charity projects were (...) allied with “respectable” society.” [Jordansson & Vammen 1998: 114f]

Dronningernes protektion *blåstemplede* altså ifølge Vammen foreningernes virke over for samfundet. Dermed havde protektionen samfundsmæssig indflydelse gennem legitimeringen af foreningerne, og dronningerne kunne få indflydelse på udviklingen inden for dette felt ved hjælp af deres sociale og kulturelle kapital.

Flere faktorer spillede altså ind på udviklingen inden for gemalindedronningernes forhold til filantropien. Man kan dermed argumentere for, at dronningernes filantropiske engagementer både var influeret af disse nye samfundsmæssige tiltag og samtidig, at visse filantropiske engagementer allerede var sat i værk af andre samfundsmæssige aktører og strømninger. Gemalindedronningernes muligheder for at være succesfulde i deres samfundsmæssige indflydelse gennem filantropien var afhængig af, at de forholdt sig til samtidens kvindesyn, til samfundsudviklingen og til de øvrige filantropiske tiltag i perioden.

Den filantropiske dronning

Dronning Louise er i dansk historieforskning blevet omtalt som den filantropiske dronning.² Dronning Louise tillægges af historiker Sebastian Olden-Jørgensen en nøglerolle i filantropiens fremvækst og udvikling i 1800-tallet:

”... fordi hun ved sin status, sit eksempel og sine midler virkede som katalysator for en udvikling, der lå i tiden, men som uden hendes hjælp næppe var slået igennem så tidligt og så hurtigt” [Olden-Jørgensen 2003: 91]

² Se f.eks. Olden-Jørgensen 2003: 91ff.

Anne Løkke ser også dronning Louises særlige betydning for filantropien, og hun argumenterer for, at dronning Louises filantropiske virke var et politisk engagement på det sociale og samfundsmæssige område. (Løkke 1998: 55) Det var dog ifølge Løkke ikke altid muligt for dronning Louise personligt at udøve reel magt i de filantropiske foreninger, som hun var engageret i for ikke at bryde grænser for, hvad der sømmede sig for en kvinde (Løkke 1998: 49f). Der var altså i samfundet opstillet normer for, hvornår dronning Louise kunne engagere sig personligt, og hvornår hun måtte handle indirekte.

En af de mest centrale filantropiske foreninger for dronning Louise var *Diakonissestiftelsen*, der var en kristen stiftelse, som beskæftigede sig med sygepleje. Diakonissestiftelsen blev oprettet i 1863 på dronning Louises initiativ, og Stiftelsen var ved dens oprettelse den eneste af sin slags i Danmark (Dietz 2013: 13). Forsker i sygepleje Susanne Malchau Dietz argumenterer for, at Stiftelsen blev en integreret del af det danske samfund grundet tilknytningen til kongehuset gennem dronning Louise og til Folkekirken (Dietz 2013: 23f). Dietz ser, at etableringen af Diakonissestiftelsen med tysk forbillede havde krævet en del snilde fra dronning Louises side, især fordi relationerne til Tyskland var dårlige på det tidspunkt, og desuden var Folkekirken betænkelig ved et diakonissehus, da det havde mange ligheder med en katolsk nonneorden (Dietz 2013: 25). Dietz konkluderer, at dronning Louise benyttede den magt, som var givet hende med dronningeværdigheden til, at Stiftelsen kunne udøve moderne sygepleje som den første i Danmark (Dietz 2013: 19).

Dronning Louise handlede altså aktivt for at oprette nye filantropiske tiltag og skabte altså ifølge forskningen præcedens for de efterfølgende dronninger, som de måtte forholde sig til og ikke uden store konsekvenser kunne undlade at videreføre. De efterfølgende to dronningers filantropiske betydning er ikke blevet undersøgt i historieforskningen. Jeg vil i det følgende undersøge, hvordan dronning Louise og de to efterfølgende dronningers filantropiske engagementer kom til udtryk i dagspressen, og hvilken betydning disse engagementer havde for dronningernes indflydelse på samfundsmæssige udvikling.

Dronning Louises Diakonissestiftelse³

Diakonissestiftelsens formål var ”at uddanne Diakonisser til at øve tjenende Kærligheds- og Barmhjertighedsgjæringer imod de Syge, Fattige og andre, der lide aandelig eller legemlig Nød” (*Grundbestemmelser for Diakonissestiftelsen paa Frederiksberg 1898: §1*). Dermed var Stiftelsens mål at hjælpe alle, der havde brug for sygepleje på et kristent grundlag. At dronning Louise gennem hele sin regeringstid arbejdede for, at Stiftelsen trivedes, ses ved, at hun løbende havde medbestemmelse, idet der i foreningens grundbestemmelser stod følgende:

”Stiftelsens Bestyrelse, der er valgt af Hendes Majestæt Dronning Louise, vedbliver i sine nuværende Funktioner. Ved Afgang blandt Medlemmerne vælge de øvrige et nyt Medlem og søge nærmere Stadfæstelse af Valget hos den høie Beskytterinde.” [Grundbestemmelser for Diakonissestiftelsen paa Frederiksberg 1898: §14]

Dronning Louise havde derfor reel indflydelse på Stiftelsens virke, selv om hun ikke kunne deltage direkte i virksomhedens drift, fordi hun havde kontrol med, hvem der tog beslutningerne i Stiftelsens bestyrelse. Det havde ikke sømmet sig for dronningen selv at sidde i bestyrelsen, men ved at stå for stadfæstelsen kunne dronning Louise bestemme, hvem der tog beslutningerne.

Diakonissestiftelsen blev en af de største filantropiske foreninger i København. Der var knyttet 14 velgørende foreninger til Stiftelsen, og i 1903 havde foreningen aktiver for 462.000 kr. ifølge statistiker og nationaløkonom Cordt Trap, som havde udarbejdet en oversigt over velgørenheden i København (Trap 1906: 81). Til sammenligning havde *Det Røde Kors*, der også tog sig af sygepleje, aktiver for 47.204 kr. samme år.⁴ Diakonissestiftelsen må derfor have haft stor betydning, ikke kun i gadebilledet, da det var et stort bygningskompleks, men også i folkets opfattelse af, hvilke filantropiske engagementer landets dronning skulle og burde involvere sig i.

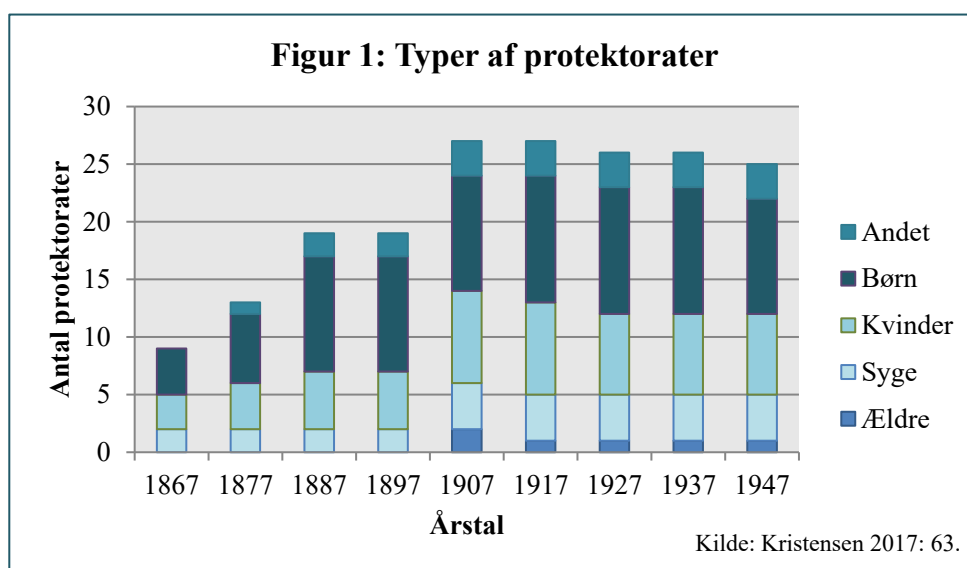
³ For en mere dybdegående analyse af Diakonissestiftelsen og Dronning Louises rolle heri, se Kristensen 2015.

⁴ Beløbet er eksklusiv aktiver fra Stiftelsens menighedspleje (Trap 1906: 81).

Dronning Louises engagement i Diakonissestiftelsen var til fordel for Stiftelsen og for hende selv, fordi hun derigennem var med til at forme socialpolitikken fremtid ved at gøre sygepleje og diakonalt arbejde til en integreret del af filantropien og dermed bane vej for den moderne sygepleje. Dronning Louise viste sig udadtil gennem sit engagement i Diakonissestiftelsen, hvilket gav hende og Stiftelsen magt og plads i samfundet, og foreningens berettigelse blev legitimeret af dronningens protektion.

Børnesagen

Ud af de 32 filantropiske foreninger under dronningernes protektion, som jeg har fundet, var mere end hver tredje beskæftiget med børn (se figur 1). Dronningernes gennemgående interesse i perioden for de foreninger, der havde børn som deres målgruppe, kan ses som et udtryk for, at børnesagen var det område, som dronningerne mente, at det var muligt at gøre en samfundsmæssig forskel inden for.

Figur 1 viser de typer af filantropiske foreninger, som de tre dronninger var protektricer for.

Børnesagen var et gennemgående tema i gemalindedronningernes filantropiske virke, og det er dermed kendetegnende for de tre dronninger, at de engagerede sig i foreninger, hvor de som kvinder kunne udvise herskabelig moderlighed over for samfundet. Dette var med til at legitimere filantropiens kontinuerlige betydning for den sociale udvikling samtidig med, at det gav gemalindedronningerne mulighed for at udfolde deres roller og for at øve indflydelse på den samfundsmæssige udvikling i et felt, som i offentlighedens øjne var acceptabelt for dem at

handle i. Anne Løkke ser, at det især var børnesagen i København, der udgjorde en stor andel af filantropien i 1800-tallet. I slutningen af århundredet udvikledes en ny forståelse af børns vilkår, idet københavnske borgere ønskede at ”bevare børnene for samfundet” foranlediget af nye pædagogiske anskuelser og en ændret opfattelse af, at børn fra fattige kår skulle beskyttes mod samfundets farer (Løkke 1998: 374f). Derfor var de gennemgående engagementer i børnesagen også i overensstemmelse med den herskabelige moderlighed, man i samtiden mente var legitimerende for de tre dronningers virke. Figur 1 viser også, at dronning Lovisa og dronning Alexandrine videreførte den udvikling inden for filantropien, som dronning Louise havde iværksat, og som de enten kunne bygge videre på eller søge at ændre.

Berlingske Tidende argumenterer i deres beskrivelse af dronning Louise i 1898 for, hvorfor mange af de filantropiske foreninger, som dronningen var protektrice for, beskæftigede sig med børn:

”... den Dronning, der tog sin Del af Kronens Byrde deri, at hun vilde være en Moder for de nødlidende, som satte Evner og Indflydelse til Raadighed for sit storstilede og gennemgribende Velgjørenhedsværk.” [Berlingske Tidende 1/10 1898: 1. “Dronningens Velgjørenhedsværk”]

Altså var det dronning Louises opgave at være ”Moder for de Nødlidende”, og dermed argumenterede man i Berlingske Tidende for et herskabeligt, moderligt forhold mellem dronning Louise og de svagt stillede i samfundet gennem de filantropiske engagementer.

At dronning Louise spillede en moderlig rolle i filantropien kom især til udtryk gennem engagementet i *Dronning Louises Børnehospital*. Oprettelsen af Børnehospitalet var blevet iværksat allerede i 1850 med en anmodning om at få stillet en byggegrund til rådighed af Christian VIII (Koefoed 1901: 4f). Engagementet i Børnehospitalet var derfor bestemt af andre faktorer end dem, der var gældende for dronning Louises engagement i Diakonissestiftelsen, idet at hun måtte forholde sig til den eksisterende relation mellem Børnehospitalet og kongehuset – en relation, som hun gennem sin protektion og navngivelse besluttede sig for at udvide. Børnehospitalet kombinerede børne- og sygepleje, hvilket var en ny form for filantropisk virke, og dronning Louise var en del af denne udvikling gennem sit engagement i Børnehospitalet.

Dronning Louise var ikke kun Hospitalets protektrice. Hun sørgede også for, at visse økonomiske bidrag, der var tilstillet hende som personlige gaver, i stedet blev videregivet til de trængende på Børnehospitalet. Da dronning Louise erfarede, at en damekomité ville samle ind til en gave til hende i anledning af hendes 80-års fødselsdag, anmodede hun om, at pengene i stedet gik til oprettelse af fripladser på Børnehospitalet (Koefoed 1901: 18). Dronning Louises dybdegående interesse for filantropien kom altså til udtryk ved, at hun rettede økonomiske bidrag tiltænkt hende til de filantropiske foreninger i stedet.

Man kan ud fra samtidens italesættelser af dronning Louises filantropiske engagementer se, at dronning Louise havde en stor betydning for både nyoprettede og eksisterende filantropiske foreninger, der var at finde i København, især i de sidste årtier af 1800-tallet. Dronningen var med til at påvirke udviklingen inden for filantropien og dennes forhold til samfundet gennem nye oprettelser og gennem sociale landevindinger inden for børne- og sygepleje. Dronningen legitimerede foreningernes plads i filantropien gennem sine engagementer, hvilket også gav foreningerne økonomiske fordele. Dronning Louises filantropiske virke ses som et personligt engagement, der kom til udtryk gennem positive holdninger til hendes engagementer og gennem hendes indflydelse på den samfundsmæssige udvikling.

”Dronningen sidder omgivet af pyntede Damer”

Efter dronning Louises død i 1898 var der en otteårig periode, hvor der ikke var nogen dronning af Danmark. Dronning Lovisa måtte i 1906 tage stilling til, hvordan hun ville forholde sig til filantropien såvel som til andre forhold ved dronningegerningen. Hendes filantropiske engagement kom i første omgang til udtryk ved, at dronning Lovisa engagerede sig i *Louiseforeningen*, stiftet i 1906 med hende som foreningens æresformand og navngiver (Louiseforeningen 1906: 4). Formålet var ifølge foreningens love:

“... at støtte navnlig enligt stillede Kvinder, der har kendt bedre Dage, uden Hensyn til Alder, ligegyldigt om de er gifte, ugifte eller Enker.” [Louiseforeningen 1906: 4]

Altså støttede Louiseforeningen udelukkende kvinder fra de bedre stillede sociale lag. At det var den målgruppe, som Louiseforeningen med dronning Lovisa som æresformand valgte at støtte, står i modsætning til det billede af gemalindedronningers filantropiske engagement, som var blevet tegnet af dronning Louise. De filantropiske foreninger, som dronning Louise havde været engageret i, skelnede ikke mellem værdigt og uværdigt trængende – alle, som ikke kunne få eller ikke ville modtage hjælp fra den offentlige forsyning, kunne få hjælp på Dronning Louises Børnehospital eller på Diakonissestiftelsen. Dronning Lovisa havde dermed valgt en anden strategi for sit filantropiske engagement, og man kan argumentere for, at dronning Lovisa ikke havde fulgt den samfundsmæssige udvikling på samme måde som dronning Louise havde gjort det i sin tid. I Politiken kommenterede man på dronning Lovisas ændrede fokus ved Louiseforeningens oprettelse i 1906 på en måde, der giver indtryk af, at man ikke var tilfreds med foreningens formål:

”Det kan være, at Dronningen kommer kørende med rød Kusk og Tjener til den fattige Konferensraadinde og Arbejderske; det kan ogsaa være, at de bliver kaldte op for en højtidelig Forsamling, hvor Dronningen sidder omgivet af pyntede Damer...” [Politiken 28/9 1906: 3. ”Louiseforeningen”]

For Politiken virkede Louiseforeningen altså gammeldags, unødvendigt højtidelig og distanceret, hvilket ses i den måde, som forestillingen om, hvordan præmieuddelingen ville forløbe, blev beskrevet på. Denne opfattelse smittede uvægerligt af på synet på dronning Lovisa, idet hun var foreningens æresformand. Dronning Lovisa kom igennem sit engagement i foreningen også til at virke gammeldags, unødvendigt højtidelig og distanceret, fordi det var det indtryk, man havde fået af Louiseforeningen i Politiken. Dronning Lovisa formåede ikke at udnytte sine roller og plads som gemalindedronning til at påvirke synet på hende som en filantropisk dronning i en positiv retning, fordi hun ikke havde øje for, hvordan engagementet skulle formes i henhold til offentlighedens forventninger til hende. Derfor blev hun kendt som dronning Louises lidt uheldige efterfølger – i hvert fald i filantropisk henseende.

En tættere kontakt til befolkningen

Dronning Alexandrines filantropiske udgangspunkt var anderledes end det, dronning Lovisa havde haft i begyndelsen af sin dronningegerning, idet dronning Lovisa fortsatte sine filantropiske engagementer som enkedronning efter Frederik VIII's død i 1912. Det betød, at de filantropiske foreninger, der traditionelt var under den siddende dronnings protektion, forblev under enkedronning Lovisas protektion. Dronning Alexandrine overtog først disse protektorater efter enkedronningens død i 1926.

Dronning Alexandrine engagerede sig i stedet inden for andre områder og på andre måder inden for filantropien. Det gjorde hun blandt andet ved at oprette og afholde basarer til fordel for velgørende formål. Den første basar arrangerede dronningen ifølge Berlingske Tidende egenhændigt i 1917, og overskuddet gik til krigsfanger i forskellige lande og var foranlediget af Første Verdenskrig:

”Hds. Majestæt Dronningen har længe syslet med Planerne om, at ogsaa Danmark skulde yde sit frivillige, helt uofficielle Kontingent til det smukke neutrale Arbejde for de forskellige Nationers Krigsfanger [...] Hds. Majestæt vil personlig sammen med de øvrige kongelige Damer lede Udsalget.” [Berlingske Tidende (Morgen) 5/4 1917: 3. “Hds. Majestæt Dronningens Bazar i Christian VII's Palæ.”]

Basarer til fordel for velgørende formål, hvor landets dronning på den ene eller anden måde var involveret, var ikke nyt, da dronning Louise havde støttet et lignende foretagende i 1877.⁵ Endvidere var en lignende basar blevet afholdt på initiativ af kronprinsessen af Sverige nogle uger forud for dronning Alexandrines basar (*Politiken* 8/4 1917. 3. “Dronningens Basar.”). Men det nye var dog, at dronning Alexandrine personligt betjente basarens kunder, hvilket ikke var set i Danmark før. At blive ekspederet af dronningen havde ikke førhen været almindelige mennesker forundt, og at komme så tæt på dronningen blot ved at møde op til basaren var en mulighed, der sjældent fandtes under andre forhold. Man kan dermed argumentere for, at dronning Alexandrine spillede sine roller på en mere uformel måde, og at det mindskede den ophøjethed, som var forbundet med dronningens person. Ifølge *Politiken* kunne dronning Alexandrine efter basaren sige, ”at hendes første Forsøg i den personlige Velgørehed var

⁵ Se f.eks. *Berlingske Tidende* 5/10 1877: 2. ”Basar.”

lykkedes over al Forventning.” (*Politiken* 13/4 1917: 5. “Dronning Alexandrines Basar blev raseret.”). Altså blev dette nye filantropiske tiltag positivt modtaget i offentligheden.

Det faktum, at dronning Alexandrine valgte at støtte krigsfanger og lavede basarer til deres fordel kunne være blevet opfattet som en politisk handling. Men i og med, at det var et bidrag til det ”smukke, neutrale Arbejde for de forskellige Nationers Krigsfanger”, var det acceptabelt i offentlighedens øjne. Dronning Alexandrine bevægede sig ind på et område, som kunne have haft storpolitisk betydning, men hun blev ikke klandret for det i dagspressen, fordi hun brugte sin sociale og kulturelle kapital til at spille sine roller inden for filantropien i overensstemmelse med offentlighedens forventninger til hende.

Dronning Alexandrines filantropiske engagementer var bestemt af andre faktorer end de tidligere gemalindedronningers engagementer, men hun var i stand til at påvirke opfattelsen af dronningernes rolle i filantropien gennem sine basarer og ved at skabe en tættere kontakt med befolkningen. Basarene tillod en uformel adgang til kongehuset og til dronning Alexandrine, som var med til at styrke båndet mellem det konstitutionelle monarki og befolkningen og sikre samfundsmæssig indflydelse inden for et socialt accepteret felt for handling, hvor kvinder ikke var underlagt de samme begrænsninger, som i andre felter. Dronning Alexandrine formåede dermed at anvende sin sociale og kulturelle kapital til at udvikle og sikre gemalindedronningers roller på det sociale område.

Gestaltningen af fremtiden

De tre dronninger spillede en række roller i forhold til filantropiens udvikling i 1800-tallet og 1900-tallet, hvilket de gjorde på hver deres måde, bestemt af deres egne interesser samt deres egne forståelser af behovet for hjælp til de trængende. Gemalindedronningernes filantropiske engagementer kan anskues som en blåstempling af de foreninger, som de fandt vigtige for samfundets velfærd og udvikling, hvilket Tinne Vammen også har argumenteret for. Gemalindedronningerne engagerede sig på hver deres måde bestemt af hver deres sociale og kulturelle kapital, og de brugte disse engagementer til at videreføre, påvirke eller søge at ændre samfundets udvikling.

Dronning Louises engagementer opfattedes i samtiden ofte som et udtryk for herskabelig moderlighed, som hun brugte til at påvirke samfundets udvikling ud fra, hvilket Løkke også argumenterer for. Denne måde at bidrage til samfundet på legitimeredes af dronningens herskabelige moderlighed over for de svage i samfundet, hvilket gav hende mulighed for at handle og forme filantropiens udvikling, og dermed opnå samfundsmæssig indflydelse inden for et felt, som man i samtiden fandt passende for en kvinde at handle i. Gennem denne samfundsmæssige indflydelse var gemalindedronningerne indirekte med til at gestalte fremtiden især på det socialpolitiske område, uden at de trådte ind i reelle politiske spørgsmål. Dette skete på måder, som i samtiden ansås for at være passende for kvinder, hvilket legitimeredes gennem deres roller som herskabelige mødre.

Dronning Lovisa støttede Louiseforeningens arbejde, der var rettet mod trængende fra de øvre sociale lag. Et forhold, som man i Politiken ikke brød sig om, fordi det var ekskluderende og dermed ikke et udtryk for herskabelig moderlighed. Desuden var denne form for filantropi ikke i overensstemmelse med tidsånden, og derfor blev det en svaghed i synet på hende, der var med til at distancere hende fra folket. De filantropiske engagementer skulle gerne være for alle ifølge den samfundsmæssige udvikling, som Søren Kolstrup argumenterer for.

På trods af den samfundsmæssige udvikling i 1900-tallet fastholdt dronningerne filantropien som et felt for handling og havde dermed indflydelse på, at dette område forblev en del af den socialpolitiske udvikling og samtidig et område, hvor de havde mulighed for at udøve den magt, som de havde opbygget i filantropien som felt. Forholdet mellem dronning Lovisas på det tidspunkt forældede syn på filantropiens modtagere og den udvikling, der havde fundet sted i samfundet under dronning Louise, giver anledning til, at man kan anskue dronning Louises filantropiske virke som vellykket og dronning Lovisa som den mindre vellykkede efterfølger. Men man må holde in mente, at dronning Lovisa ikke havde lige så lang tid som dronning til at konsolidere sit præg på filantropien, da hun kun nåede at være dronning i seks år, og at hun samtidig videreføre store dele af de filantropiske engagementer, der var skabt i dronning Louises tid, og som dermed blev anskuet som en naturlig del af gemalindedronningers filantropiske engagementer. Dog kan man argumentere for, at dronning Lovisa ikke besad de rette former for social og kulturel kapital og derfor ikke havde mulighed for at spille sine roller i overensstemmelse med offentlighedens forventninger til hende som gemalindedronning.

Dronning Alexandrine engagerede sig i filantropien på en ny måde ved at mindske distancen til folket. Derved brugte dronning Alexandrine sine engagementer til at gøre forholdet til folket mere personligt og uformelt. Som analysen viser, ændrede hun synet på dronningers filantropiske virke i takt med samfundets udvikling. Man kan dermed se filantropien som et af de felter, dronningerne brugte til at opnå samfundsmæssig indflydelse gennem – både i forhold til filantropiens rolle i samfundet og i forhold til den måde, som man i offentligheden anskuede dronningerne som aktører på.

Konklusion

De tre gemalindedronningers roller i filantropien var påvirket af og påvirkede den generelle samfundsmæssige udvikling i perioden 1863-1947. Dronningerne udvalgte nøje de filantropiske foreninger, hvis arbejde lå inden for områder, hvor de mente, at der var behov for hjælp til de trængende, og hvor dronningerne havde mulighed for at gøre en forskel. De kunne gennem deres engagementer påvirke den samfundsmæssige udvikling især på det sociale område, og de tre dronninger fik med varierende succes samfundsmæssig indflydelse gennem deres filantropiske engagementer på hver deres måde, bestemt af deres egne forståelser af, hvilke roller de spillede som gemalindedronninger i 1800-tallet og 1900-tallet. Deres plads i og betydning for den samfundsmæssige udvikling legitimeredes af den herskabelige moderlighed, som de udviste over for samfundet gennem de filantropiske engagementer.

Børnesagen og sygepleje var i højsædet for dronning Louise, idet at det primært var den type foreninger, hun var protektrice for. Børnehospitalet og de andre foreninger, som arbejdede med børn, var et udtryk for den herskabelige moderlighed, der knyttede dronning Louise til samfundet gennem hendes omsorg for de små børn, som måtte beskyttes fra samfundets farer. Dronning Louise arbejdede aktivt for også at integrere nye områder, som hun fandt relevante, i filantropien. Diakonissestiftelsen var en af hendes mærkesager, som hun aktivt og hele sin dronningegerning igennem engagerede sig i. Hun sørgede for, at Stiftelsen blev integreret i det danske samfund, og derigennem institutionaliserede hun den moderne sygepleje. Gennem sit vellykkede engagement blev Diakonissestiftelsen en vigtig milepæl i den danske filantropis udvikling i slutningen af 1800-tallet.

Dronning Lovisas Louiseforeningen var forældet i sin afgrænsning af modtagerskaren, hvilket påvirkede synet på dronning Lovisa som foreningens æresformand i negativ retning. Dronning Lovisas engagement i Louiseforeningen var et greb tilbage til tidligere tiders velgørenhed og dermed ikke i takt med samfundsudviklingen. Hvis dronningerne succesfuldt skulle gribe tilbage, skulle det være i den tradition som lå inden for dronningernes filantropiske engagementer som et etableret felt, sammenkoblet med den samfundsmæssige udvikling, sådan som dronning Alexandrine gjorde det med sine basarer.

Dronning Lovisa formåede ikke at sætte sit præg på filantropien i samme grad, som dronning Louise havde gjort det. Derimod var dronning Alexandrines basarer vellykkede og særlige for hende, og de var med til at mindske distancen til befolkningen, hvilket gjorde gemalindedronningens forhold til offentligheden mere uformelt. Dronning Alexandrine formåede at ændre, hvordan gemalindedronninger engagerede sig i filantropien ved at anvende sin sociale og kulturelle kapital uden at bevæge sig uden for rammerne for, hvad der sømmede sig for en kvinde.

De tre dronninger var altså med til at skabe og udvide visse felter inden for filantropien gennem deres engagementer, der både var bestemt af og i tråd med den samfundsmæssige udvikling. Dronningerne var derfor både samfundsskabende og samfundsbestemte. De handlede på måder, som gav dem magt til at være en legitim del af samfundet og til at påvirke samfundets udvikling gennem deres indflydelse inden for visse sociale felter. Samtidig var de en del af den samfundsmæssige udvikling i perioden i forhold til synet på det konstitutionelle monarki og kvinders roller og plads i samfundet. Gemalindedronningerne var som aktører i det konstitutionelle monarki med til at skabe og videreføre kongehuset succesfuldt som en moderne og integreret institution i det danske samfund.

Litteratur

Forskningslitteratur

- Bourdieu, Pierre. "The Forms of Capital" i *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, 1986.
- Bourdieu, Pierre, & Loïc J. D. Wacquant. *Refleksiv sociologi, mål og midler*. Hans Reitzel, 1996.
- Christiansen, Niels Finn, Klaus Petersen & Jørn Henrik Petersen (red.). *Frem mod socialhjælpsstaten, perioden 1799-1898, Dansk velfærdshistorie*. Bind 1. 1. oplag. Syddansk Universitetsforlag, 2010.
- Dietz, Susanne Malchau. *Køn, kald & kompetencer, Diakonissestiftelsens kvindefællesskab og omsorgsuddannelser 1863-1955*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 2013.
- Jordansson, Birgitta, & Tinne Vammen (red.). *Charitable Women, Philanthropic Welfare 1780-1930*, Odense University Press, 1998.
- Løkke, Anne. *Døden i barndommen, spædbørnsdødelighed og moderniseringsprocesser i Danmark 1800 til 1920*. Gyldendal, 1998.
- Kristensen, Michelle Jørsing. *Diakonissestiftelsen i 1800-tallet. Et filantropisk foretagendes offentlige rolle med særligt henblik på køn, klasse og relationen til den øvrige sociale forsyning*. Uudgivet eksamensopgave, Københavns Universitet, 2015.
- Kristensen, Michelle Jørsing. *Skørtepolitik. Gemalindedronningers roller i Danmark i perioden 1863 til 1947*. Speciale, Københavns Universitet, 2017.
- Olden-Jørgensen, Sebastian. *Prinsessen og det hele kongerige, Christian IX og det glücksborgske kongehus*. 1. udgave. Gad, 2003.
- Søllinge, Jette D. & Thomsen, Niels: *De danske aviser 1634-1991. Bd. II: 1848-1917, Bd. III: 1918-1991*. Odense Universitetsforlag, 1991.

Samtidigt materiale, trykt

"Basar." Berlingske Tidende 5/10 1887. 2.

"Børnehospitalet." Berlingske Tidende 10/7 1877. 1.

"Dag Til Dag." Politiken 21/4 1917. 5.

Diakonissestiftelsen. *Grundbestemmelser for Diakonissestiftelsen paa Frederiksberg 1866*, København, 1898.

“Dronning Alexandrines Basar blev raseret.” Politiken 13/4 1917. 5.

“Dronningens Basar.” Politiken 8/4 1917. 3.

“Dronningens Velgjørenhedsværk.” Berlingske Tidende 1/10 1898. 1.

Dronning Louises Børnehospital, 1879 - 16. Juni - 1929. København, 1929.

“Hds. Majestæt Dronningens Bazar i Christian VII's Palæ.” Berlingske Tidende (Morgen) 5/4 1917. 3.

“Indvielsen af Emmauskirken.” Berlingske Tidende, 2/1 1877. 2.

“Kjøbenhavns Asylselskab.” Berlingske Tidende, 7/7 1906. 2.

Koefoed, J.. *Hospitalet i Rigensgade “for Syge Børn” og Dronning Louises Børnehospital 1850-1900*. J. H. Schulz, 1901.

Louiseforeningen, København, 1906.

“Louiseforeningen.” Politiken 28/9 1906. 3.

Trap, Cordt. *Velgjørenheden i København i Aaret 1903*. J. Cohens Bogtrykkerier, 1906.